DOI 10.35511/978-963-334-504-7-02 Pásztor Enikő – Varga László (szerk.): *Neveléstudományi kaleidoszkóp*
Soproni Egyetem Kiadó, Sopron, 2023, 21-35

Käthe Kruse babakészítő sajtóreprezentációja a 20. század elején Magyarországon

Pásztor Enikő

Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar, Neveléstudományi és Pszichológiai Intézet, egyetemi docens, m. b. intézetigazgató 0009-0004-8006-6604

KULCSSZAVAK
- Käthe Kruse
- Kruse-babák
- babatörténet
- játékbabák
- életreform-mozgalmak
- Monte Verità

ABSZTRAKT

Käthe Kruse, a világ talán egyik legismertebb babakészítője, a reformbabák megálmodója, élete egy rövid szakaszát Monte Veritàn, egy kommunában töltötte. Művészi fejlődésének kezdete is ehhez a helyhez köthető. Bár az asszonyt kifejezetten taszították az ottani ideológiák, erősen hatott rá a lakók vonzódása a természethez. A *Das grosse Puppenspiel* című önéletrajzi könyve amellett, hogy betekintést enged a babakészítő életének főbb állomásaiba, alkotói tevékenységébe, további információval szolgál az életreform-mozgalmak, ezeken belül is a Henry Ödenkoven által alapított Monte Verità-i kommuna megismeréséhez. Ennek azért van jelentősége, mert bár Käthe Kruse nem tudott teljesen azonosulni a Monte Verità-n élt kommuna lakóinak szellemiségével, és nem tudott teljes mértékig bekapcsolódni a reformmozgalomba, mégis erre a helyre és életének erre a szakaszára mint művészi kiteljesedésének bölcsőjére tekinthetünk. Jelen írásomban azt a tartalomelemzésre épülő primer kutatásomat helyezem fókuszba, melyben arra kerestem a választ, vajon Käthe Kruse munkássága a 20. század első két évtizedében hogyan reprezentálódik a korabeli magyar napi- és hetilapokban, folyóiratokban.

Bevezető

Käthe Kruse, lánynevén Katharina Simon, 19 évesen művészi ambíciókkal teli színésznő volt Németországban.[1] Amikor 1902-ben ígéretes fiatalként a legjobb úton haladt a nemzetközi hírnév felé, találkozott Max Kruseval, a sikeres berlini szobrászművésszel, akivel aztán később törvénytelen, vadházasságban élt (A.-B. Wagner, 2003).

Katharina Breslauban született, ugyancsak egymással törvénytelen kapcsolatban állt szülőktől. Szerény körülmények között nőtt fel, gyermekkora nem tekinthető idillinek (Kruse, 1951). Éppen ezért szerelme Kruseval új dimenziókat nyitott meg számára, általa egy teljesen új társadalmi közegbe került. Nagy hatással volt rá a művészvilág, amelyet színésznőként részben már ismerhetett. Kruse ismertette meg őt az életreform-mozgalommal is. *„A 18. századi társadalom- és kultúrkritika gyökereiből induló, rousseau-i alapokon nyugvó természetesség utáni vágy a 19. század utolsó évtizedeiben az ún. életreform mozgalmak törekvéseiben öltött újra testet, melynek gondolati alapjait Edward Carpenter, angol utópisztikus filozófus 1889-ben megjelent Civilisation: Its Cause and Cure (A civilizáció: annak oka és gyógyítása) című műve jelentette”* (Kissné Zsámboki és Varga, 2023). A gyökerüket vesztett nagyvárosi embereknek a természethez, a természetes életkörülményekhez való vágyódása figyelhető meg a 19. század végén (Németh, 1996, 2002). A városból a ter-

[1] Hedda Somin volt a művészneve Katharina Simonnak (A.-B. Wagner, 2003)

e-mail: pasztor.eniko@uni-sopron.hu | Cím:H-9400 Sopron, Ferenczy J. u. 5.

mészetbe menekülő ember a természetes életmódhoz való visszakanyarodásával kritikai választ ad az elidegenedett társadalom negatív hatásaira. A gyermeküknek egy szebb, egészségesebb jövőt biztosítani akaró tudatos felnőttek életmódjuk, étkezési szokásaik, környezetük megváltoztatását a természethez való visszafordulással valósították meg. Az életreform-mozgalmak azon reformtörekvések sokszínű irányzatainak összességét jelentik, amelyek orvosságot kerestek a civilizáció közösségromboló, elembertelenítő hatásai ellen (Németh, 2012, Németh és Skiera, 1999).

Käthe Kruse kapcsolata az életreform-mozgalommal

Katharina Simon életének egy rövid szakaszában, hátrahagyva Berlin egészségtelen környezetét, egy kommunában élt. Ha megvizsgáljuk élettörténetének ezt a fázisát, további információkhoz juthatunk a Henry Ödenkova által alapított Monte Verità-i kommuna megismeréséhez (Pásztor, 2015). Monte Verità, az *„Igazság Hegye”,* a svájci Ascona melletti hegycsúcson lévő szanatórium elnevezése, amely a 20. század elején az európai életreform egyik talán legismertebb színtere volt (Németh, 2014).
Käthe Kruse (Katharina Simon) és Max Kruse kapcsolata cseppet sem tekinthető szokványosnak. A férfi Berlinben szobrászatot tanított Arthur Lewin Funike 1901-ben alapított műtermében. Idejének egy részét azonban nem itt töltötte, hanem előző feleségénél és a tőle született gyermekeinél. A később világhírre szert tett babakészítő önéletrajzi írásaiból nem egy boldog szerelemre következtethetünk. A berlini szobrász semmiképpen sem akarta Katharinát és a tőle született gyermekeit maga mellett tudni, aminek nyilván számos oka lehetett, elsősorban az, hogy házasságban élt egy másik nővel. Käthe tulajdonképpen Kruse tanácsára indult el gyermekeivel Asconába, ahol teljes lelki elnyomásban élte napjait. Monte Verità-ra november 2-án érkeztek meg. Egy szegényes, fűtetlen hajlékba költöztek. Alig fél évvel később Käthe már Max hiányáról írt egyik levelében, erős vágyat érzett utána. A gyermekek is nehezen viselték ezt az élethelyzetet. Mimerle gyermekük visszahúzódó és nagyon félénk lett, apja hiányától pedig rettenetesen szenvedett. Katharina sokat remélt Monte Verità-tól, azonban csalódnia kellett. Az új élet nem hozott kedvező fordulatot az életükben. A puritán életvitel és a kínzó szegénység nem önként vállalt és meggyőződésből fakadó döntés következménye volt, hanem sokkal inkább az anyagi kényszeré. A nő számára a legnagyobb frusztrációt Kruse Berlinben maradása, a kettejük közötti nagy földrajzi távolság jelentette. A férfi többnyire csak karácsonykor látogatta meg őket. Monte Verità-n való megtelepedésükkor a kisebbik gyermek mindössze két hónapos volt. Max és Käthe kapcsolatában benne volt a férfi dominanciája és a nő alárendelődésben kifejező hajlama. Kétség nem fér hozzá, hogy kettejük közül Kruse volt a domináns személy. Mindig az ő akarata érvényesült, és kizárólag ő határozott mindenben. *„Kruse számára csak a saját elvei és az ő nevelési céljai számítottak, semmi más. Az, hogy az élettársa miképpen érezte magát, az soha nem érdekelte”* (Katz, 2010:176). Käthe tisztában volt mindezzel. *„Käthe mind fájdalmasabbnak érezte a rá nehezedő nyomást. Max nem élt vele, mert ő még mindig nem az a nő volt, akit ő magának kívánt”* (Katz, 2010:176). A nő, mint egy igazi

alattvaló, állandóan arra törekedett, hogy a férfi kedvében járjon, istenítette Kruset. Viszont kiszolgáltatottsága ellenére Katharinára művészként nagy hatással volt, babakészítői munkássága ugyanis az ő biztatására indult.

A Kruse-babák

A Kruse pár Mimerle nevű gyermeke Berlinben élő apjától a következőt kérte 1905 karácsonyán, melyet anyja levélben tolmácsolt a férfinak: *„[...] én nem egy babát kérek, hanem egy gyermeket, olyant, mint amilyen Máriának vagy neked is van”* (*Kruse*, 1951:66). Az apa persze sehol nem talált ilyen babát. A boltokban árusított porcelánbabákat mind szörnyűnek, hidegnek, merevnek találta, olyanoknak, amelyek anyai érzések kiváltására alkalmatlanok. Az apától hamar megérkezett a válasz: *„Csináljatok babát ti magatoknak! Ennél jobb alkalmat nem is kívánhatnál, hogy önmagadat művészileg fejleszd”* (*Kruse*, 1951:66). Az, hogy az életreformhívő Max Kruse nem talált a kislánya kérésére babát, bizonysága annak, hogy ízlését a mozgalom befolyásolta, de abban, hogy végül az élettársát, Katharinát kérte meg annak elkészítésére, csak a véletlen művét kell látnunk. Käthe Simont ugyanis nem az életreform-mozgalom emelte ki az ismeretlenségből és az elhagyatottságból. Szerencsére is szüksége volt.

Käthe Kruse első babáját a visszaemlékezéseiben nagyon primitívnek írja le. Egy rongydarab közepét meleg homokkal töltötte meg, a sarkait összekötve kapta meg a baba karjait, lábait, majd a rongy hosszanti részébe belekötözött krumpli lett a feje. Leégett gyufaszálakból készültek a szemei, a szája és az orrlyukai. Mimerle elmondhatatlanul boldog volt. Käthe Kruse rögtön felismerte, mit szeret kislánya olyannyira ebben a teljesen egyszerű babában. Mimerle órákon át ült a székecskéjén, ringatva ezt a nehéz kis homokzsákocskát, és az összes gyerekdalt eldúdolta neki. Tulajdonképpen ekkor született meg a ringató, babusgató, gyermekét féltő kis anyuka (Pásztor, 2015). Käthe Kruse aztán sorra készítette gyermekeinek az egyre tökéletesebb és igényesebb babákat, és valósággal boldogság töltötte el, hogy azok úgy szerették a babákat, mintha valódiak lennének. Lelkesedésük és Max Kruse folytonos ösztönzése, bátorítása vitte tovább a művészi fejlődés útján (Kruse, 1951).

Gyorsan híre ment a babáinak, aztán Berlinben a Hermann Tietz áruházában megrendezett *„Spielzeug aus eigener Hand”* kiállítás tovább növelte népszerűségét. A tehetős anyák nem restellték a lakásán felkeresni őt, hogy aztán leadhassák rendeléseiket. De megjelentek nála a gazdasági élet szereplői is. Először a babakereskedők találták meg Käthet, majd hamarosan a babagyártók is. Mindenki látni akarta, hogy ki és hogyan készíti ezeket a babákat, amiktől egyszerre olyan hangos lett a világ. Meg akarták ismerni a siker titkát. Nem értették, hogy ezek a paróka és alvó szemek nélküli babák, anélkül, hogy a fejüket vagy a kezüket forgatni lehetne, hogyan tudnak ilyen népszerűségre szert tenni. A babagyártók, kis- és nagykereskedők megdöbbenésük után hazautazhattak volna, de valamennyien ott maradtak. A konkurenciától való félelmük marasztalta ott őket. Attól félt mindegyik, hogy valaki felveszi majd ezeket a babákat a termékei közé, és ez által a többiek hátrányos helyzetbe

kerülnek. Hamarosan jöttek a különféle tanácsaikkal, hogy mit és hogyan kellene módosítani a babákon, hogy azokat minél olcsóbban lehessen előállítani (Pásztor, 2015). Käthe Kruse azonban soha nem a jobb üzleti lehetőségeket helyezte előtérbe. Munkásságában végig megőrizte a kézimunkát, mert abban hitt, hogy a kezet a szív irányítja és csak a kézimunka által tud a termék a szívhez szólni (Kruse, 1951). Sikerét talán az a gyöngédség okozhatta, amely hiányzott a leegyszerűsített, merev formajátékok többségéből (Tészabó, 2011). A babának szerethetőnek kell lennie, olyannak, hogy cirógatni, babusgatni lehessen. Hozzá tudjunk bújni, gondoskodni lehessen róla. Nem lehet valakit vagy valamit úgy szeretni, hogy ne akarnánk átölelni vagy legalább megérinteni azt (Kruse, 1951).

Käthe Kruse sikerét minden bizonnyal babái gyöngédségének, puhaságának köszönheti, melyek hiánya éppen a merev reformjátékok népszerűtlenségét okozta. A reformbabák a kézműves előállításuk miatt – az egyszerű, természetes anyagok ellenére – luxustárgyak lettek, és az előkelő, nagypolgári családok gyermekszobáiba kerültek. Értékeik a mai napig hatnak, és ihletőik lettek többek között a reformpedagógia harmadik ciklusában kibontakozó és ma is világszerte jelenlévő Waldorf-pedagógia részét képező Waldorf-babáknak (Tészabó, 2011). Rudolf Steinerről okkal gondolhatnánk azt, hogy ő is járt Monte Verità-n és közvetlenül hatottak rá az ott gyökerező ideológiák. Meglepő módon azonban Steiner soha nem járt ott. Egy alkalommal azonban, 1911-ben Locarnóban, részt vett egy előadáson (Christus – Impuls im historischen Werdegang), melyen Monte Verità-ról is voltak szép számmal teozófusok (Voswinckel, 2009). Steiner pedagógiai hitvallásának középpontjában az alkotói fantázia kibontakoztatása áll, és a Käthe Kruse által készített babák óriási népszerűsége is talán pont azzal magyarázható, hogy ez a puha játékszer megmozgatta a gyermeki fantáziát, és ez emelte a legkedveltebb játékszerek közé.

A primer kutatás bemutatása

Kutatásunkban arra kerestük a választ, vajon Käthe Krusét művészi pályájának elején, a 20. század első két évtizedében ismerték-e már Magyarországon is. A híres babakészítő egyedi babái eljutottak-e a magyar gyerekekhez?

A kvalitatív tartalomelemzés módszerével vizsgáltuk a korabeli magyar napi- és hetilapokat, folyóiratokat. Käthe Kruse sajtóreprezentációját kutatva, az Arcanum Digitális Tudománytárban 164 cikket találtunk. A 20. század általunk kiválasztott két évtizedére szűkítve a forráskutatást, a mintát végül 24 sajtócikk képezte.

A kutatás hipotézisei

H1: Tekintettel arra, hogy Max Kruse révén, Käthe Kruse a 20. század elejétől az akkori német művészvilág tagja volt, azt feltételezzük, hogy a sajtó hamar felfigyelt rá, és művészi pályája indulása után néhány éven belül már Magyarországon is tudósítottak róla.

H2: Feltételezésünk szerint a Kruse-babák a 20. század első két évtizedében a magyar játékkereskedésekben is kaphatók voltak.
H3: Azt feltételezzük, hogy Käthe Kruse babái a korabeli magyar sajtóban, mint luxusbabák szerepelnek.

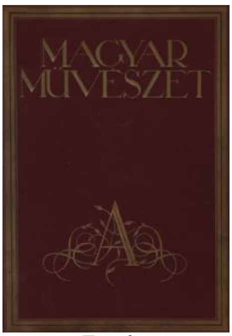
A kutatás mintája, a kutatásba bevont sajtóorgánumok

Käthe Kruse munkásságát nem hagyták figyelmen kívül a magyar sajtó képviselői sem. Jól mutatja ezt, hogy az Arcanum Digitális Tudománytárban a nevére rákeresve, 164 sajtócikket kapunk. Ezek között találunk azonban olyanokat is, amelyekben egy másik, de ugyancsak a Kruse nevet viselő személyről olvashatunk. Az általunk kutatott évekből (1910-es és 1920-as) a híres babakészítőről 24 releváns tartalmat tudtunk megvizsgálni. Összesen 14 sajtóorgánum került a kutatásunk fókuszába, ezekben jelent meg az a 24 tartalom, ami a primer kutatás mintáját adta. Három folyóirat (Magyar Iparművészet, Magyar Művészet, Élet), két hetilap (Magyar Lányok, Ifjúsági Testnevelés), nyolc napilap (Világ, Pesti Hírlap, Az Ujság, Magyarország, Az Est, Pesti Napló, Friss Újság, Temesvári Hírlap) és egy időszaki lap (Pester Lloyd).

Forrás: https://bit.ly/4b5Kqvn

Magyar Iparművészet *(Folyóirat)*: 1897 és 1944 között jelent meg. Az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum és Iskola, valamint a Magyar Iparművészeti Társulat Közlönye. Első szerkesztője Fittler Kamill volt, az Iparművészeti Múzeum őre, mai szóval kurátora. Az ő főmunkatársa Györgyi Kálmán tanár és művészeti író volt.[2]

Forrás: https://bit.ly/3flqPLR

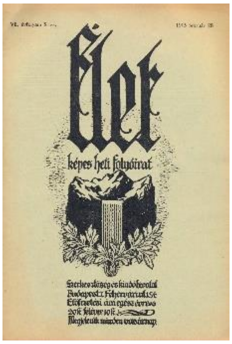
Magyar Művészet *(Folyóirat)*: 1925-ben jelent meg először. A Szinyei Merse Pál Társaság megbízásából az Athenaeum R.t. adta ki. Gazdagon illusztrált, igényes nyomdai kivitelű, havi képes képzőművészeti folyóirat. Szerkesztői Majovszky Pál (1925-1935), Oltványi-Ártinger Imre (1936-1938) és Bernáth Aurél (1948-1949) voltak. Magyar Művészet címmel napjainkban a Magyar Művészeti Akadémia jelentet meg 2013 óta negyedévente elméleti folyóiratot.[3]

[2] Prékopa Ágnes (2017). *Százhúsz év – 1897-ben indult a Magyar Iparművészet folyóirat.*
[3] *Megújult a magyar Művészet folyóirat* (BlogPoszt). URL: https://bit.ly/48Wdnc1

Forrás:
https://bit.ly/494crl9

Magyar Lányok *(Hetilap)*: 1894-től jelent meg a konzervatív hetilap fiatal lányok és anyák számára a kolozsvári születésű, erdélyi nemesi családból származott írónő, hírlapíró Tutsek Anna szerkesztésében minden hónap 1-jén, 10-én és 20-án Budapesten.[4]

Forrás:
https://bit.ly/3SayJuX

Élet *(Magyar katolikus irodalmi tudományos folyóirat)*: Az Élet a 20. század első felében jelent meg: 1909-ben indult Possonyi László szerkesztésében. Filozófiai, teológiai, egyháztörténeti, társadalmi és irodalomtudományi kérdésekkel foglalkozó írások szerepeltek benne. 1935-től a Szent István Társulat kiadásában jelent meg. Európában ekkor ez volt a legolcsóbb képes irodalmi hetilap. Eljutott a határainkon túl élő magyarsághoz is. A lap 1944-ben szűnt meg.[5]

Forrás:
https://bit.ly/3S9Hh54

Világ *(Napilap)*: 1910-ben a szabadkőművesség lapjaként indult meg, Nyitrai József szerkesztésében. A polgári radikalizmus elitlapja volt. 1913-tól Purjesz Lajos, a háború után Feleky Géza volt a szerkesztője. Nagy szerepet játszott a Polgári Radikális Párt programjának kialakításában, s 1914-től annak hivatalos lapja lett. Purjesz és Feleky mellett többek között Jászi Oszkár és Ady Endre is a publicisták között volt.[6]

---

[4] Benedek Rózsi (1924). Babák. *Magyar Lányok*, 30(14), (május 10.), pp. 216-217. URL: https://bit.ly/4b2pLIO; *Füzet* (BlogPoszt). URL: https://bit.ly/3U658W0

[5] Kindelmann Győző (Összeáll., 1993). *Életünk : A Szent István Társulat rövid története*. Budapest : Szent István Társulat, ISBN 963-360-710-8. URL: https://bit.ly/3tRWpMF

[6] *A napi sajtó magyarországi története a XX. században*. URL: https://bit.ly/3vAWRz5

PESTI HIRLAP

Forrás:
https://bit.ly/3HpQFgb

Pesti Hirlap *(Napilap)*: A Pesti Hírlapot 1878. december 25-én Légrády Károly indította el. Ez volt az első egyértelműen üzleti alapon álló, mérsékelten konzervatív tömeglap, melynek célja a programadó vezércikk szerint: „[...] a magyar közönségnek egy jól és fürgén szerkesztett, minden hírt gyorsan közlő, olcsó napilapot nyújtani. Óbégatás helyett tettekre van szükség”. A lap szellemét a kiadó laptulajdonos (Légrády Testvérek kiadóvállalat) határozta meg. Az első világháború alatt volt, hogy a félmilliós megjelenést is elérte. 1944 decemberéig jelent meg.[7]

AZ UJSÁG

Forrás:
https://bit.ly/3U5fvcz

Az Ujság *(Napilap)*: Tisza István gróf konzervatív liberális irányának orgánumaként indult a lap 1903-ban. Felelős szerkesztője Gajári Ödön volt. Indulása évében 15.000 példányszámmal jelent meg. Az egyik legnépszerűbb politikai napilap volt, alapítása után tíz évvel már 65.000-es példányszámú volt. Utoljára 1944 márciusában jelent meg.[8]

MAGYARORSZÁG

Forrás:
https://bit.ly/3OdrocJ

Magyarország *(Napilap)*: 1893-ban Holló Lajos, Inczédy László és Lovászy Márton alapította. Ez volt az első, esténként megjelenő napilap. Befolyását vezérpublicistájának, Bartha Miklósnak köszönhette. 1910 után Károlyi Mihály politikai baloldaliságának képviselője lett.[9] A legolvasottabb napilapok közé tartozott.

[7] Ismertető BlogPoszt (2014). *Pesti Hirlap (1878-1944)*. URL: https://bit.ly/3HqIrEn

[8] Ismertető BlogPoszt (2014). *Az Ujság (1903-1925)*. URL: https://bit.ly/3ObeHPU

[9] Buzinkay Géza (1993). *Kis magyar sajtótörténet*. Budapest : Haza és Haladás Alapítvány. ISBN 963-04-3411-3URL: https://bit.ly/3U6TZnO

AZ EST

Forrás:
https://bit.ly/493Otqy

Az Est *(Napilap)*: 1910-ben jelent meg először Miklós Andor szerkesztésében. *„Független politikai napilap, szabad és meg nem alkuvó a politika, a társaság, a színház, a sport és a közgazdaság legújabb híreivel; szókimondásban és radikális függetlenségben vele senki sem konkurálhat.”*[10] Az akkori magyar sajtóélet egyik legnagyobb vállalkozása volt. Délben vagy kora délután jelent meg, és még aznap ott volt a vidéki városokban is. Igazi bulvárlap volt. Ezen a címen 1939. november 17-én jelent meg utoljára. A szerkesztőség Pest címmel új lapot adott ki, melynek hasábjait egy újfajta tartalommal töltötte meg.[11]

PESTI NAPLÓ.

Forrás:
https://bit.ly/48xIH0l

Pesti Napló *(Napilap)*: Politikai napilap, amely 1850 márciusa és 1939 októbere között jelent meg, először 1850. március 9-én. Császár Ferenc alapította. Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc utáni évtizedek legfontosabb sajtótörténeti eseményeként tartják számon megjelenését. Ebben közölték 1865. április 16-án Deák Ferenc híres Húsvéti cikkét, amely jelentős vitát váltott ki a társadalomban, s végül a kiegyezésig vezetett. 90 éves fennállása alatt hűen közvetítette hazánk és a nagyvilág politikai, gazdasági, tudományos és kulturális eseményeit. 1939-ben jelent meg utoljára.[12]

FRISS UJSÁG

Forrás:
https://bit.ly/3HsBB1a

Friss Ujság *(Napilap)*: Politikai napilap volt 1896 és 1944 között. Minden jelentős politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális eseményről hírt adtak benne. Olcsó lap volt és a harsány, szenzációhajhász szalagcímeivel a korszak egyszerű átlagemberének bulvárhíreket szolgáltatott. „A ’szaftos’ bűnügyeket, tragédiákat, nemritkán politikai eseményeket a címlapon képregényszerű grafikával is megelevenítették.”[13]

[10] Fisli Éva (2019). *Az újságírás szenzációja*. (Fidelio BlogPoszt) URL: https://bit.ly/3S77mBR
[11] Ismertető BlogPoszt (2014). *Az Est (1910-1939)*. URL: https://bit.ly/47G96Yx
[12] Ismertető BlogPoszt (2014). *Pesti Napló (1850-1940)*. URL: https://bit.ly/3vKun6c
[13] Ismertető BlogPoszt (2014). *Friss Ujság (1896-1944, 1945-1951)*. URL: https://bit.ly/3Sa6Zqk

TEMESVÁRI HIRLAP

Német csapatok indulnak Spanyol-Marokkóba?

Mola tábornok uj rohamot indít Madrid ellen

A francia kormány nem akadályozza meg a magánkézben lévő fegyvergyárak szállításait

Forrás: https://bit.ly/3SmNSKR

Temesvári Hirlap *(Napilap)*: 1903 és 1938 között jelent meg a római katolikus napilap Temesvár székhellyel. Társadalmi, közgazdasági, humorisztikus és ismeretterjesztő képes lap volt. Megjelent minden vasárnap. A két világháború közötti időszak legjelentősebb temesvári, és egyik legjobb erdélyi magyar lapja.[14]

IFJUSÁGI TESTNEVELÉS

KERTÉSZ TÓDOR, BUDAPEST, IV., KRISTÓF-TÉR.

Forrás: https://bit.ly/3tQd1V2

Ifjusági Testnevelés *(Hetilap)*: *„A magyar ifjúság testnevelésével és sportjával foglalkozó hetilap"* – áll az újság címlapján. *„A nagym. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter ur az összes állam, községi, felekezeti, társulati, magán középiskolák, polgári fiu-és leányiskolák könyvtárai és sportkörei részére rendeletileg ajánlotta."* A Magyar Cserkészleány Szövetségnek A Székesfővárosi Községi Cserkészcsapatok és a Magyar Országos Torna Szövetség hivatalos lapja volt. 1913 és 1937 között jelent meg.[15]

Pester Lloyd.

Forrás: https://bit.ly/3u4PfVd

Pester Lloyd *(Időszaki lap)*: 1854. január 1-jén indult. Elsősorban a németül is olvasó pesti polgárság lapja volt. 90 éven át Magyarország mérvadó, német nyelven megjelenő liberális napilapja volt. Az 1930-as években többek között Thomas Mann, Kosztolányi Dezső, Molnár Ferenc, Stefan Zweig, Joseph Roth, Egon Erwin Kisch és Alfred Polgar is publikált a lapban.[16]

---

[14] Pogány László (1901-1956) *Banaticum BlogPoszt*. URL: https://bit.ly/3Sa6Zqk

[15] *Ifjusági Testnevelés* (1913). URL: https://bit.ly/48DAaJe

[16] *A Pester Lloyd rövid története*. URL: https://bit.ly/3OaSvoY; Ismertető BlogPoszt (2014). *Pester Lloyd (1854-1944/5, 1994-2009).* URL: https://bit.ly/429WYha

A primer kutatás eredményei – Käthe Kruse sajtóreprezentációja a magyar napi-és hetilapokban, folyóiratokban az 1910-es és 1920-as években

A kutatásba bevont sajtótartalmak közül a Magyar Iparművészet című folyóiratban találtuk a legkorábbi keltezésű forrást. 1912-ben arról írnak, hogy Käthe Kruse babáit a német közönség még csak négy éve ismeri, és hatásuk már mindenfelé érezhető. Utal a cikk szerzője arra is, hogy a babák készítője, Max Kruse szobrásztanár felesége. Megtudhatjuk azt is, hogy a babakészítő kezdetben csak a gyerekeinek akart kedveskedni, de csakhamar oly sokan ostromolták már megrendeléseikkel, hogy a nagyobb mennyiség készítése mellett döntött. Az akkori Németországban 25 márkáért árult 30 centiméteres babái vattával bélelt csalánszövetből készültek, fejük törhetetlen és az anyaguk mosható. A Magyar Iparművészetben 1912-ben azt is megfogalmazták, hogy *„Kívánatos volna, ha nálunk is akadna valaki, aki a szokványos, merev babák helyett ilyen kedves játékszerek készítésére adná magát, [...].*[17]

Az újszerű Kruse-babák keletkezéséről olvashatunk az 1913-ban az Élet című napilapban megjelent cikkben, melyben a szerző (NIL) életteljes, szinte emberi babának írja le azokat. *„Megérdemli, hogy elmondjuk a születését... Egyszer volt ... (muszáj így kezdeni, ha ránézünk ezekre a képekre) egyszer volt egy apa. De az apa nemcsak apa volt, hanem nagy és híres művész is, szobrászprofesszor, Berlinben, Max Kruse. Ez az apa nem tűrhette a szokásos bolti bábukat, utálta a viaszkos mosolygást, gyűlölte a kecselyem parókákat s megmondta, hogy a háznál meg ne lásson ilyet. 'Inkább egy fát pólyázzatok törülközőbe'. És csakugyan: ahogy a három kislány rendre kinőtt a Kruse professzorék bölcsőjéből, soha nem kapott bábut a kezébe, csak egy bepólyázott darab fát. Hanem ... volt ám egyszer egy édesanya. De nemcsak édes volt, hanem geniális anya is. A gyermekeinek örömet akart szerezni s a férjének kedvére és ízlésére akart cselekedni. Addig-addig variálgatta a darab fát a törülközőben, hogy végre az utolsó és tökéletes stádiumban a baba kiléphetett – így – a Kruse-ház gyermekszobájából a nagyvilágba.”*[18] Ugyanebből az írásból azt is megtudhatja az olvasó, hogy Käthe Kruse a babák fejét egy „renaissance-bambino” után alkotta meg, a testüket pedig saját gyermekei után mintázta. Minden darab sorszámot viselt. Megpróbálták a gyári sorozatgyártást is, de ez megártott a baba életteljes, emberies karakterének, és merev tucattermék lett belőle. Éppen ezért Kruse asszony a kézzel készült termékek mellett döntött. A cikk írója szerint a baba ára a művészi értékét és praktikusságát tekintve meglehetősen olcsó, mindössze huszonöt márka. Felhívja az olvasó figyelmét arra is, hogy érdemes megnézni a kirakatokban az üvegszemmel ránk nevető „babatündéreket”, az alvó és járó babákat, különös tekintettel azok horribilis áraira, melyeket vessünk össze Kruse „gyermekeivel.

Az I. világháború alatt, 1915. december 26-án Margitay Ernő Gyermekjátékok című írását közölte az Élet című folyóirat. A gyermekek a háború idején is ugyanúgy várják az eljövendő Jézust. *„Ez idén sok helyen elmondják majd: Fiacskám, most*

[17] A Käthe Kruse-babákat (1912). *Magyar Iparművészet,* [Különfélék c. rovat], 15(7), p. 273. URL: https://bit.ly/4b83kSo

[18] NIL (1913). Babákról. *Élet : Képes heti folyóirat,* 5(4), (január 26.), pp. 111-112. URL: https://bit.ly/48WyuKw

szegény a Jézuska, mert háború van. S a kisdedek lelkén talán akkor suhan először keresztül a háború sötét árnya... Pedig a Megváltó – ha lehet – még gazdagabb ma, mint máskor. Fegyverdörgés közepette mérhetetlen szeretetet hirdet. Rajtunk áll, hogy megértsük ...” Éles kritikát fogalmaz meg a cikk szerzője az akkori gyermekjátékokkal kapcsolatban. Gondolatai a 21. század harmadik évtizedében is elgondolkodtatók. *„[...] a játékok özönében alig akad igazi, valóságos játék, amelyet olyanok terveztek és készítettek, akik ismerik a csepp emberek lelkét, akik figyelték fantáziájának csapongását, s akik emellett művészek is. Ma az újdonság ingerével hat minden ajándék, s holnap kiássa alvó babája szemét a kiváncsi tulajdonos, felbontja a legbonyolultabb masinának belsejét, holnapután pedig a leányok megint előszedik a rongybabát, a fa Borkát, a fiúk a vesszőparipát ... íme, a gyerekek ösztönszerű kritikája a játékok felett.”* Margitay hosszasan fejtegeti, hogy bajban van a játékgyártás. A 20. század elején művészek vették kezükbe a gyermekjátékok ügyét, de míg Németországban a mag elvetése után megélhették annak fává növekedését, addig hazánkban kisarjadt és elhervadt az. A pedagógusok felelősségére is rávilágít: *„Széles Magyarországon sok a pedagógus, és mindenki volt valaha gyermek. S mindnyájan elfelejtik, hogy mit szerettek, mit babusgattak, mit varázsoltak a képzeletük erejével élővé. Az élet rögös országútján mintha elvesztették volna az emlékeiket, az illúzióikat, az álmaik mesevilágát. Pedig nem kell egyéb, minthogy a művészetet hirdető tanférfiak elővegyék a kultúra porlepte történetét, és sűrű hivatkozás helyett elolvassák néhány sorát. Nem kell egyéb, mint hogy visszaidézzük boldogságunk legtisztább idejét, amikor mélyek, igazak, színpompásak voltak az örömeink, talán azért, mert tiszták, hófehérek voltak. Olyanok, amelyek kedvesek a gyermek Jézus szívének...”*[19] A germán szívósság sok szép gyermekjátékot eredményezett, melyek közül néhányat képpel illusztrált cikkében Margitay. A többi között helyet kapott az írás részeként Käthe Kruse egyik babája is az ünnephez kapcsolódóan, egy karácsonyfa mellett.

BÁBU. Tervezte Kruse Käthe asszony. Készült saját műhelyében Bad Kösen-ben. (Eredeti képaláírás az Élet című folyóiratból)

Ugyancsak az I. világháború idején, 1915-ben a Magyar Iparművészet című folyóiratban megjelent cikkben találtunk rá Käthe Kruse nevére. A babakészítőt a szerző *A nők, a világháború és az iparművészet* című írásában említi annak kapcsán, hogy a háborús években a nők tömeges munkába állása az iparművészet területén is számos művész eredményességéhez vezetett. A nők egyenjogúságáért vívott küzdelemmel összefüggésben az alábbiakat fogalmazza meg: *„A kényszerűség e néhány*

[19] Margitay Ernő (1915). Gyermekjátékok. *Élet : Képes heti folyóirat*, 7(52), (december 25.), p. 1251. URL: https://bit.ly/48Gn6mx

próbaéve pedig hihetőleg egész sereg pályán be fogja bizonyítani arravalóságukat és véglegesen igazolni fogja azokat, akik a nőknek a férfiakkal való egyenlő jogosultságáért küzdenek.”[20] Egyértelműen arra világít rá a cikk szerzője, hogy a háború a sok rossz mellett hozzájárul a nők művészi kiteljesedéséhez.

1924-ben a Magyar Lányok című konzervatív hetilap, melyet fiatal lányok és anyák számára adtak ki, Babák címmel hosszú írást közöl a gyermekek életében kiemelkedő jelentőségű játékszerekről és azok történetiségéről. A szerző rögtön a bevezetőjében megfogalmazza a babák szerepének örökérvényűségét: *„[...] de akármit alkot is a tudomány meg művészet, semmi újítás sem szorítja ki a gyerekek ősi és mondhatjuk örök játékszerét, a babát.”* A babatörténet részeként a szerző leírja, hogyan jutottak el a babakészítők a drága porcelánbabáktól a ringatható, babusgatható és funkciójukat tekintve igazi játéknak minősülő babákig. Itt a gyerekek voltak a mesterek segítségére, hiszen ők már ősi idők óta készítenek maguknak rongybabákat. Szerették a maguk gyártotta játékbabát, jobban, mint a drága porcelánbabát, aminek eltörése esetén nagyon szomorkodtak, a mamák pedig haragudtak, és gyakran még büntetést is adtak gyermeküknek. A rongybabák ihlették meg Käthe Kruset, a modern babatípus megalkotóját is – olvasható a lapban. *„Ezek a babák már nem selyemruhás kis hercegnők, hanem kis virágos szoknyájuk, vagy fehér batiszt ünneplő ruhájuk van, kis játszó nadrágos, suszterkötényes gyerekek, igazi kis pajtások, akikre nem kell nagyon vigyázni, mert ha véletlenül sárba is pottyannak, éppen úgy meg lehet őket mosdatni, mint kis gazdájukat.”*[21]

Ugyancsak a játékbabák szerepére hívja fel az olvasó figyelmét egy tíz évvel korábbi írás (Künstlerpuppen) a német nyelvű Pester Llyod című, időszakosan megjelent lapban 1914 márciusában. *„A baba a leánygyermekek legkedvesebb játékszere. Kisleányok hű pajtása a bábu, még akkor is, ha töröttorrú, hajatlan és kopott. Babusgatják, »etetik«, ruhát varrnak neki, mintha élőlény lenne, annyira szívükhöz nőtt a kis jószág. A baba a legcélszerűbb ajándék.”*[22]

A gyermekek játékaira még a legnehezebb időkben is igyekeztek a szülők áldozni. Egy 1921-es sajtócikkben[23] a karácsonyi vásárban és a belvárosi üzletekben tett körsétája tapasztalatait osztja meg a szerző az olvasókkal. Rögtön az alcímben az szerepel, hogy *„A babák szépek, de nagyon drágák”*. A sok nélkülözés és nehézség közepette a kereskedők boltjaiban csak kevesen fordulnak meg. *„A békeidők boldog, izgalmas karácsonya, a sok ajándék, a csillogó karácsonyfa, mind-*mind *szomorúan kisért a karácsonyi vásárra készülő kereskedők emlékei között, [...].”* Minden kapható volt, de a nap végén a pénztárnaplók üresen maradtak. Panaszkodtak is a kereskedők. Kivételt képeztek a játékboltok: *„[...] a játéküzletekben nagy a*

---

[20] [Háborús világ c. rovat] (1915). A nők, a világháború és az iparművészet. *Magyar Iparművészet*, 18(3), p. 150-151. URL: https://bit.ly/4b55nqf

[21] Benedek Rózsi (1924). Babák. *Magyar Lányok*, 30(14), (május 10.), pp. 216-217. URL: https://bit.ly/4b2pLIO

[22] Nádai, Paul (1914). Künstlerpuppen. *Pester Lloyd : Morgenblatt*, 61(62), (13. März), p. 1. URL: https://bit.ly/48Ynbld

[23] Körséta a karácsonyi vásáron. *Magyarország*, 28(284), (december 18.), p. 8. URL: https://bit.ly/3vJYKK2

forgalom, a felnőttek is gyerekek kedvéért még a legszükségesebbről is lemondanak. Úgyszólván ez az egyedüli üzletág, ahol nyoma van a Karácsony közeledésének, mert a textiláru és csemegeüzletben ugyanúgy panaszkodnak, mint a cipőkereskedésben és az ékszerésznél.” A roskadásig megrakott polcokon a Németországból érkezett gyermekjátékokat kínálták. A vevők legnagyobb része a mágnás világból került ki, akik általában 10-15 ezer koronáért vásároltak, de karácsony előtt akár 30-35 ezer koronát, vagy még annál is többet ott hagytak egy-egy játékkereskedőnél. A babák birodalmában *„A közismert Steif-babáknak „Knopf im Ohr“ ujabban veszedelmes versenytársuk akadt a Kruse-babák személyében. Babái impregnált vászonból készülnek és gazdájuk akár szappanosvízzel moshatja ápoltját, annak ugyan nem árt meg. Áruk azonban kissé elszomorító. A legolcsóbb Käthe Kruse-baba 1300, a gazdagabban öltözött 18000 koronába kerül.”*[24] – olvasható a lapban.

1924-ben karácsonyra készülve a *„REISZ ÁRUHÁZ (Király-utca 47. szám, Csányi-utca sarok) 25 ezer koronás áruosztályának szenzációs olcsóságai”*[25] címmel reklámozta gyermekjátékait. A Kruse-babák ára 550 ezer koronától 1 millió koronáig terjedt. A reklámban tizenkét babát tüntetnek fel, a beszélő és alvó babáktól a francia babákon át a valódi szempillával rendelkező, nejlonharisnyás, luxus kivitelű babákig. Mind közül a legdrágábbak Käthe Kruse babái. Ugyanezzel a hirdetéssel találkozhatunk Az Est, a Pesti Napló, a Friss Ujság és a Világ című napilapokban is.

A Kruse-babák különlegességét bizonyítja az a cikk is, amely az Ifjúsági Testnevelés című hetilapban jelent meg 1927 januárjában. Ebben arról tudósítanak, hogy a Magyar Cserkészleány Szövetség *„[...] Margit kir. hercegnőt karácsonyra egy rendkívül bájos Käthe Kruse babával lepte meg, melyet Barton Ilonka ügyes keze, művészi cserkészbabának öltöztetett fel.”*[26]

Összegzés

Käthe Kruse babakészítő munkásságának sajtóreprezentációját vizsgálva megállapítható, hogy a magyar gyermekekhez hamar eljutottak az ő világhírű játékai. Kruse első babája (1905) után hét évvel már a magyar sajtót is foglalkoztatták a német művésznő termékei. Persze mindezt a 21. század globalizált világában lassú terjedésnek foghatnánk fel. A 19-20. század fordulóján induló reformpedagógiai irányzatok a játékok világát sem hagyták figyelmen kívül. A babakészítés is új irányokat vett, és különösen a 20. század első évtizedeiben már sokféle technikai megoldás és tudás állt rendelkezésre. Ezt támasztja alá a Magyar Iparművészet folyóiratban 1916-ban megjelent cikk is: *„Az iparművészet krónikásai valamikor fel fogják jegyezni, hogy sohasem fejtett ki a babatechnika annyi ízlést, tudást és fortélyosságot, mint a*

[24] Körséta a karácsonyi vásáron. *Magyarország*, 28(284), (december 18.), p. 8. URL: https://bit.ly/3vJYKK2

[25] Käthe Kruse babák 550 ezer koronától 1 millió koronáig (1924). *Pesti Hirlap*, 46(262), (december 7.), p. 44. URL: https://bit.ly/3vT6t8o

[26] A szövetség karácsonyi meglepetései (1927). *Ifjusági Testnevelés : A magyar ifjúság testnevelésével és sportjával foglalkozó hetilap*, 12(17), (január 5.), p. 13. URL: https://bit.ly/3U7Wt5y

mi évtizedeinkben."[27] Az első és második hipotézisem, miszerint Käthe Kruse munkásságára a 20. század első két évtizedében már a magyar sajtó is felfigyelt, és a Kruse-babák a megjelenésük után néhány éven belül már Magyarországon is kaphatók voltak, beigazolódott. Mind az iparművészeti és a művészeti folyóiratok, mind pedig a napi- és hetilapok is tudósítottak a munkásságáról, babáit pedig gyakran reklámozták a játékkereskedések a különböző sajtóorgánumokban. Az a feltételezésem, hogy ezek a babák luxustermékek voltak, egyértelműen bizonyítást nyert. Egyetlen forrást találtam, amely kifejezetten azok olcsóságáról tanúskodik, de mind a reklámok, mind a napi-, hetilapok és a vizsgált folyóiratok egyértelműen a luxusjátékok közé sorolják a híres német babakészítő, Käthe Kruse babáit.

Irodalom

Katz, Gabriele (2010). *Käthe Kruse Die Biografie.* Berlin : Osburg Verlag.

Kissné Zsámboki Réka és Varga László (2023). Természet- és életközeli nevelés a reformpedagógiai törekvések és a neurokonstruktivista tanuláselmélet párhuzamainak tükrében. In: Varga László (szerk.): Környezeti nevelés: nem lehet elég korán kezdeni. *Magyar Tudomány,* 184(3), pp. 280-290. ISSN 1588-1245. URL: https://bit.ly/4b7MpPO; DOI: https://doi.org/10.1556/2065.184.2023.3.2

Kruse, Käthe (1951). *Das grosse Puppenspiel.* Heidelberg: Kurt Vowinckel Verlag.

Németh András (1996). *A reformpedagógia múltja és jelene.* Budapest : Nemzeti Tankönyvkiadó.

Németh András (2002). *Reformpedagógia-történeti tanulmányok – Európai kölcsönhatások, nemzeti sajátosságok.* Budapest : Osiris Kiadó.

Németh, András (2012). *Magyar pedagógusképzés és pedagógus szakmai tudásformák I. 1775-1945 – Nemzeti fejlődési trendek, nemzetközi recepciós hatások.* Budapest : Eötvös Kiadó.

Németh András (2014). *Életreform kommunák és a reformpedagógia – recepciós folyamatok a 20. század első felében* – In.: Németh András – Pukánszky Béla – Pirka Veronika (szerk.). Továbbélő utópiák – reformpedagógia és életreform a 20. század első felében. Budapest : Gondolat Kiadó, pp. 22-60.

Németh András és Ehrenhard Skiera (1999). *Reformpedagógia és az iskola reformja.* Budapest : Nemzeti Tankönyvkiadó.

Pásztor Enikő (2015). A 20. század eleji életreform-mozgalmak és a reformpedagógia harmadik ciklusának babavilága – A Käthe Kruse és a Waldorf-babák. *Képzés és Gyakorlat : Neveléstudományi Folyóirat,* 13(1-2), pp. 349-357. DOI: https://doi.org/10.17165/TP.2015.1-2.24

Tészabó Júlia (2011). *Játék – pedagógia, gyermek – kultúra tanulmányok.* Budapest : Gondolat Kiadó.

[27] [Krónika c. rovat] (1916). Babák. Magyar Iparművészet, 19(6), p. 266-267. URL: https://bit.ly/42aaqSA

- A tanulmányban előforduló webes hivatkozások legutolsó ellenőrzési időpontja: 2023. december 1.

Voswinckel, Ulrike (2009). *Freie Liebe und Anarchie – Schwabing-Monte Verità. Entwürfe gegen das etablierte Leben.* München : Allitera Verlag.
Wagner, Alice und Botho (2003). *Käthe Kruse Puppen.* Leipzig : Offizin Andersen Nexö.